

Kritika

Ivan Cankar, *Zbrani spisi*. XX. zvezek. Uvod in opombe napisal France Koblar. Založila Nova Založba v Ljubljani. 1936. Str. XVI—309.

Zadnja knjiga, s katero so — upamo samo za zdaj — zaključeni Cankarjevi zbrani spisi, obsega poleg *Podob iz sanj* nad 100 strani dostavkov del zgodnjega datuma, ki so bila šele zdaj odkrita ali jih na pravem kraju radi založniških pravic ni bilo mogoče natisniti (Romantične duše). Zaradi tega je zvezek precej neenoten. Podobe iz sanj razodevajo isto razpoloženje kot predzadnji zvezek, samo da gre tu za zbirko, ki je v delih in njih arhitektonski razporedbi prečiščen umetniški višek. V letih, ki so razgrnila čez zemljo moro vojske in ki so zbužala v pisatelju slutnjo bližnje smrti, postane Cankar še bolj občutljiv za drugim očem tako negotovo in odmaknjeno življenje duše in njenih sanj. Utripu sence in slutnje dà njegova moč poosebljavanja postavo, da preide v življenje, ki ga ne ločiš od stvarnega. Razmerja doživetij se razmaknejo v neizmerne sanjske prostore, kjer stvarni človek nekako zgubi trdoto svojih obrisov, postane skoraj prozoren, skri-venčena in pretirana senca resnice. Nad tem splošno človeškim obrazom teži obnemelost, izpraševanje, zakaj trpljenje, pričakovanje neznanega, tiste edine besede iz mrtvih ust, ki bi vse razjasnila, groza sodbe brez besed, ki jo govori narava človeku, ki nima srca. To so pa obenem doživetja bratstva, potrdila vere v odrešenje, proti kateremu se trga duša kakor temna senca proti zvezdam. To je bilo upanje v osebno odrešenje, ki bi ga prinesla smrt, in v splošno, ki bi vrglo s človeštva moro teh let. — Tudi ostale črtice iz zadnjih let pričajo, kako je bila Cankarju smrt živo v mislih, a da je ni sprejel tako vdano, marveč da se je prav po človeško težko trgal od življenja, ob katerem je čutil, da ga je zanemaril. In tudi javnega življenja kljub tako umerjenemu in poglobljenemu pogledu na človeško usodo ni pustil mimo sebe, saj je še zmirom utegnil seči po ironiji ali krepko švigniti z bičem kritike. In vendar se je pred nekaj leti zgodilo žalostno — človek bi rabil upravičeno trši izraz — dejstvo, da so nekateri obsodili Cankarja teh let skoraj za nesposobnega, manj vrednega, kljub vsej čudoviti lepoti in gotovo prav zaradi globine čustvovanja, ki njihovemu ozkemu pogledu ni šla v račune.

Dramatični prvenec *Romantične duše* je kljub pomanjkljivi življenjskosti dialoga in značajev, zlasti romantično razjedenega Mlakarja, zanimiva priča Cankarjevega dramatičnega daru, ne glede na to, da so v njem vsebovane že prvine poznejših dram (politična satira, Mlakar: Kantor, dasi je tu razrešitev drugačna, Pavla: lepa Vida).

Urednik je prav primerno in lepo označil zadnja Cankarjeva leta in njegovo delo, le zveze oblikovnega in miselnega idealizma z delovnim optimizmom si ne morem prav predstavljati, kakor tudi ni v skladu navedba Kurentove modrosti z mislijo o še vedno živi pisateljevi ironiji (XI, XII). Morda bi ne bilo odveč še nekaj opomb n. pr. o Valenčiču, Milavcu, povedati kaj o zamujeni sreči, ki govori o nji črtica *Ob selitvi*, navesti Trdinov konec bajke k črtici *O človeškem napuhu*. — Neprijetno je, da se je vrnilo v besedilo nekaj nepotrebnih vrst oziroma se jih zamešalo.

Lino Legiša.